

N:o 6.

Ank. till Riksd. Kansli den 6 April 1883, kl. 2 e. m.

*Första Kammarens Andra Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 3,
i fråga om aflåtande af underdånig skrifvelse till Kongl.
Maj:t angående granskning och omarbetning i vissa de-
lar af Förordningen den 18 Juni 1864 om utvidgad
näringsfrihet.*

Herr *Svanberg* har uti en till Utskottets behandling hänvisad motion, N:o 6, hemställt:

»att Riksdagen vill besluta till Kongl. Maj:t ingå med underdånig skrifvelse, hvori anhålles, det Kongl. Maj:t täcktes låta Förordningen af den 18 Juni 1864 ofördröjligen utaf sakkunnige personer undergå en granskning och i vissa delar omarbetas, för att, i öfverensstämmelse med hvad i åtskilliga andra industriidkande länder redan är i sådant hänseende gällande, få så väl tidsenliga bestämmelser vidtagna för ordnande af arbetsgifvares och arbetares ömsesidiga förhållanden till hvarandra, som ock föreskrifters meddelande för obligatoriskt inrättande af fabriks- och handtverksföreningar, i ändamål att så medelst säkrast betrygga och främja det industriella lifvets och arbetsskicklighetens utvecklande i vårt land.“

Till stöd för detta förslag åberopar motionären, bland annat, dels den framställning till Kongl. Maj:t om ändring i gällande författning

Bih. till Riksd. Prot. 1883. 8 Saml. 2 Afd. 1 Band 4 Häft.

beträffande förhållandet emellan arbetsgifvare och arbetare, som, enligt beslut vid det allmänna industriidkaremötet i Stockholm 1876, afgafs af utsedde delegerade, dels ock det förslag om förändrade bestämmelser i administrativt hänseende för landets industri, hvilket väcktes vid nationalekonomiska mötet i Malmö 1881.

Ofvanberörda den 9 Februari 1877 till Kongl. Maj:t ingifna framställning innehåller hufvudsakligen:

Utan att i någon mån underkänna de flera fördelar, som uppstått för det svenska näringslifvet genom utfärdandet af förordningen den 18 Juni 1864, hade likväl den sedermera vunna erfarenheten om verkningarne af åtskilliga utaf de i samma författning intagna föreskrifter synts gifva vid handen, att den sålunda lagstadgade friheten icke i alla afseenden till sina följder varit sådan, som lagstiftaren förutsatt. Så hade det visat sig en allt för stor benägenhet hos yngre arbetare att öfvergifva den mästar, af hvilken de nästan alltid med deraf föranledda pekuniära uppostringar och ofta nog af barmhertighet först blifvit antagne, för att sedermera, under täta ombyten af arbetsgifvare, söka erhålla högsta möjliga arbetsförtjenst utan att i motsvarande mån söka vinnlägga sig om den förkofran i yrkets utöfvande, som borde vara första och enda grunden och vilkoret för åtnjutande af en större aflöning. Att ett sådant förhållande måste i högsta grad menligt inverka på arbetarens så väl duglighet för sitt yrke som sedlighet i uppförandet, torde ligga i öppen dag; och industriidkare från alla delar af landet hade också enats derom, att något borde från lagstiftningens sida åtgöras för att, så vidt möjligt, söka motverka ett tillstånd, som enligt deras öfvertygelse, kunde i sina fortsatta verkningar medföra ett verkligt ondt för samhället. Mötet hade derföre föreställt sig, att ett något starkare band, än det lagstiftningen nu medgäfvit, borde läggas på den ungdom, som antingen af egen drift eller, såsom förhållandet vanligen vore, i följd af föräldrars eller andra målsmäns beslut antages hos yrkesidkare, hvarföre mötet äfven ansett sig böra anhålla att stadgandena i § 15 mom. 1 uti förordningen måtte ändras sålunda, att dels den arbetsgifvare skulle vara förfallen till ansvar, som underlåte att med målsman för lärling upprätta den i nämnda moment föreskrifna öfverenskommelse, dels ock att den dersammastädes till högst tre år bestämda lärotiden måtte utsträckas till fem år, dock icke i något fall utöfver den tid, då lärling uppnådde myndig ålder.

Vid åtskilliga möten industriidkare emellan hade det framhållits såsom synnerligen viktigt, att icke någon arbetsgifvare måtte ega rättighet att antaga arbetare eller lärling, med mindre sådan arbetare eller lärling visade sig vara fri från ett möjligen förut ingånget arbetsaftal; i sammanhang hvarmed jemväl förekommit fråga om lämpligheten deraf,

att, för vinnande af god ordning, arbetare eller lärling äfven borde åläggas att hvarje gång han sökte ny anställning medelst betyg styrka, att han då vore ordentligen mantals- och kyrkoskrifven.

Vid omförmälda möten industriidkare emellan hade äfven försports klagomål öfver brist på enhet och sammanhållning hos arbetsgifvare, hvilket förhållande af lätt insedda orsaker måste utöfva ett skadligt inflytande på deras arbetare. Man hade också derföre blifvit ense derom, att en förändring härutinnan vore ett grundvilkor för industriens tidsenliga utveckling, enär denna icke låte tänka sig utan samverkan af alla de för detta ändamål erforderliga krafter. Då uti § 13 af förordningen stadgades, att idkare af samma yrke eller olika yrken måtte bestämma, om de skulle bilda och utgöra förening för angelägenheter, som rörde det yrke eller de yrken, hvilka af sådan förenings medlemmar utöfvades, förutsatte lagstiftaren otvifvelaktigt, att den i sammanhang med skråambetenas upphörande uti fabriks- och handtverksordningen den 22 December 1846 gifna allmänna och ovilkorliga föreskrift, att i hvarje stad idkare af handtverk äfvensom af vissa uppgifna handteringar skulle utgöra en handtverksförening, som samfäldt eller genom fullmäktige, dem idkarne bland sig utsåge, egde att, för befrämjande af handtverkeriernas förkofran, besörja de för dessa gemensamma angelägenheter, icke vidare vore af omständigheterna påkallad, utan att näringsidkarne skulle af sig sjelfva inse vigten af att åstadkomma sådana föreningar; men erfarenheten hade, ty värr, ådagalagt, att en sådan förutsättning saknade grund, hvarföre "nu mera" endast undantagsvis i en eller annan af rikets städer förekomme förening af yrkesidkare, och, der sådana föreningar funnos, utgjorde medlemmarne uti desamma endast en mindre del af der bosatte industriidkare. Följden hade också varit den, att idkare af samma yrke, långt ifrån att gemensamt sträfva till det mål, som vore öfverensstämmande med deras eget och deras arbetares intresse, i stället motverkade hvarandra till stor skada för yrket och till ännu större skada för förhållandet emellan arbetsgifvare och arbetstagare. Mötet hade derföre ansett sig böra hos Kongl. Maj:t anhålla, att ifrågavarande § måtte förändras derhän, att idkare af samma yrke eller olika yrken skulle utgöra förening för de i samma paragraf antydda angelägenheter.

Denna framställning öfverlemnades till Kongl. Kommerskollegium, som, efter det infordrade yttranden inkommit från Öfverståthållare-

embetet och Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, Stockholms Handels- och Ekonomikollegium äfvensom magistraterna i öfriga städer, hvarjemte tillfälle lemnats industriidkare så väl i städerna som på landet att i frågan sig yttra, uti underdånigt utlåtande den 17 December 1879 hufvudsakligen anført:

Att i sammanhang med skråambetenas upphörande bestämma en form för handläggningen af de ärenden, som tillhört dessa embeten, var, vid öfvergången till ett friare näringslif, otvifvelaktigt af omständigheterna påkalladt, särdeles som, hvad särskildt angick handtverksnärningen, förvärfvandet af mästerskap utgjorde vilkor för utöfvandet af vissa näringar, samt både skråambetena och handlandena i åtskilliga städer voro i besittning af egendom, som kräfde en särskild förvaltning. Med de genom utfärdandet af 1864 års förordning inträdda, väsentligen förändrade förhållanden kunde deremot icke vara förenligt att ålägga vederbörande tvång i berörda hänseende, hvarföre genom ifrågavarande 13 § idkare af samma yrke eller olika yrken lemnades öppet att bilda och utgöra förening för ombesörjande af gemensamma angelägenheter, samt uti 14 § bestämdes hvad sådan förening, som för förvaltningen af sin egendom eller för sin verksamhet i öfrigt ville upprätta reglemente, hade att iakttaga för att derå erhålla offentlig myndighets fastställelse. Om, såsom uti framställningen sägs, näringsidkarne sjelfve icke inse vigten af att åstadkomma sådana föreningar, torde denna insigt icke genom något åtgörande på lagstiftningens väg kunna dem bibringas, och ett stadgande i den antydda riktningen skulle derfor otvifvelaktigt blifva alldeles kraftlöst, till och med om vederbörande genom böter eller viten tillhölles att ställa sig detsamma till efterrättelse, hvilket likväl icke af sökandena blifvit ifrågasatt. Kollegium höll således före, att ändring af 13 § icke borde ega rum och att befrämjandet af handtverkeriernas förkofran väl låte tänka sig utan att handtverksidkare tvungos att bilda föreningar för detta ändamål, likasom det syntes kollegium vara ett underkännande af vederbörandes vilja och förmåga att uppfatta och tillgodose sina egna och sina arbetares intressen, om man utginge från den åsigten att den öfverklagade bristen på enhet och sammanhållning hos arbetsgifvarne icke skulle kunna af dem sjelfva motverkas eller undanrödjas.

Kollegium ansåg sig ej heller kunna förorda förändringen af § 15 mom. 1, så vidt dermed afsågs att den arbetsgifvare skulle vara förfallen till ansvar, som underlåte att med målsman för lärling upprätta den i momentet föreskrifna öfverenskommelsen. Man syntes hafva utgått från det antagandet, att det i hvarje särskildt fall vore af arbetsgifvaren ensamt beroende att bestämma den tid, hvarunder sådan

öfverenskommelse högst skulle kunna ega bestånd, men då hvarje aftal mellan personer, som handla utan inflytelse af yttre tvång, betingades af ömsesidig frivillighet, torde väl arbetsgifvaren icke kunna åläggas ansvar därför, att den andre parten, eller i det förutsatta fallet målsmannen för den omyndige, af en eller annan orsak icke ville medgifva en öfverenskommelses afslutande för en viss längre eller kortare tid. Det kunde ock erinras att ifrågavarande stadgande är i hufvudsak lika lydande med innehållet af § 32 mom. 1 i 1846 års fabriks- och handtverksordning. Beträffande utsträckningen af tjänste- eller lärotiden till fem år funne Kollegium visserligen, att öfverenskommelsen, ehvad den afsåge arbetsbitäde af myndig eller omyndig person, borde i regeln omfatta en tid af högst tre år, efter hvilken tids utgång det ju finge bero af vederbörande sjelfva att, inom den af författningen bestämda gräns, öfverenskommelsen förnya; men, å andra sidan, läte det sig icke förnekas, att denna tidrymd kunde vara otillräcklig för en lärnings undervisande i ett visst yrke, särdeles ett sådant, hvars utöfvande förutsatte en mera utbildad handtverksmessig färdighet, och, derest näringsidkaren ville åtaga sig att bibringa lärningen i ersättningen för hans arbetsbiträde, den för ändamålet erforderliga undervisning, syntes tjänste- eller lärotiden lämpligen kunna, med inberäkning af en viss prøfvotid, utsträckas till fem år. Om emellertid för viss tid afsedda aftal måste vara beroende på frivillig öfverenskommelse emellan näringsidkare, å ena sidan, samt deras biträden eller arbetare eller deras målsmän, å den andra, borde dock näringsidkare eller omyndigs målsman, som vid sådant aftals upprättande felade mot hvad i berörda afseende blifvit stadgadt, åläggas ansvar, likasom en slik påföljd borde drabba näringsidkare, som icke fullgjorde hvad han i fråga om biträdens eller arbetares undervisande sig åtagit, samt näringsidkare eller arbetare, om ett lagligen ingånget aftal blefve å någondera sidan brutet. I sammanhang härmed torde ock i så väl arbetsgifvares som arbetares intresse böra bestämmas, att ett för obestämd tid träffadt aftal icke kunde ögonblickligen upphöra att vara gällande; och föreslog Kollegium att ett sådant aftal skulle ega bestånd fjorton dagar efter den dag, detsamma blifvit å någondera sidan uppsagdt.

Vidkommande den framhållna angelägenheten deraf, att icke någon arbetsgifvare borde ega rättighet att antaga arbetare eller lärning, med mindre sådan arbetare eller lärning visade sig vara fri från ett förr möjligen ingånget arbetsaftal, så kunde det icke förnekas, att det skulle vara till synnerlig fördel både för arbetsgifvare och arbetare, om genom lagstiftningen kunde åstadkommas något botemedel mot de

i detta hänseende angifna missförhållanden. Öfverståthållareembetet hade också uti sitt i ämnet afgifna yttrande anfört, att de klagomål, hvilka på senare tider försports deröfver, att arbetstagare egenvilligt och utan afseende å träffadt aftal lemnat en arbetsgifvare och tagit anställning hos en annan, varit både många och befogade, och detta förhållande bestyrktes af flera från andra orter inkomna yttranden. Frågan torde dock icke kunna lösas på det föreslagna sättet, enär, aflätt insedda orsaker, det måste i de flesta fall vara lika omöjligt för arbetaren att visa som för arbetsgifvaren att bedöma, huruvida den förre är fri från ett förr ingånget arbetsaftal. Den af Öfverståthållareembetet angifna åtgärd, att arbetare i fabrik, handverk eller annan handtering skulle förses med böcker, uti hvilka arbetsgifvaren borde anteckna tiden, då anställningen tagit sin början och då arbetaren lemnat sin anställning, skulle må hända i någon mån vara ledande till målet, så vidt nemligen frågan gälde hufvudstaden eller en eller annan stad, der poliskammare finnes och rättelse kunde genom denna myndighet vinnas för det fall, att arbetsgifvaren obehörigen vägrade att göra en föreskrifven anteckning, men i alla andra städer och å landet skulle en sådan föreskrift antagligen vara till men både för arbetsgifvare och arbetare. Den af Öfverståthållareembetet föreslagna åtgärden syntes äfven stå i nära samband med den af Rikets Ständer uti skrifvelse den 11 Augusti 1860 gjorda framställning om införande af så kallade tjenstehjonsböcker i stället för nu brukliga orlofseddlar och böra i sammanhang med denna utredas och bedömas. Ehuru kollegium således i sakens närvarande skick ansåg sig icke böra tillstyrka Öfverståthållareembetets förslag och icke heller fann en föreskrift i den af industriidkaremötet angifna syftning vara verkställbar, förestälde Kollegium sig dock att, för tillvägbringandet af ett bättre ordnad förhållande i det öfverklagade hänseendet, det skulle vara lämpligt att förordna, att näringsidkare skall, vid påföljd af ansvar, vara skyldig ej mindre att, när arbetare eller biträde begär vitsord öfver uppförande och arbetsskicklighet, sådant vitsord meddela, än äfven att, då biträde eller arbetare från tjänst eller arbete afgår, utfärda afskedsbetyg, hvilket bör innehålla så väl sagda vitsord som ock uppgift om tjänste- eller arbetstidens längd.

Den väckta frågan om lämpligheten af, att för vinnande af god ordning arbetare eller lärling äfven borde åläggas att, hvarje gång han sökte ny arbetsanställning, medelst betyg styrka, att han då vore ordentligen mantals- och kyrkoskrifven, ansåg Kollegium icke tillhöra näringslagstiftningens område och icke böra föranleda något yttrande från Kollegii sida.

Slutligen innehåller Kollegii yttrande förslag i öfverensstämmelse med ofvanberörda åsichter till förändrad lydelse af §§ 15, 16, 17, 19, 20, 21 och 22 uti Förordningen den 18 Juni 1864.

Det af motionären åberopade förslag vid nationalekonomiska mötet i Malmö 1881 återfinnes i mötets tryckta förhandlingar pag. 14, m. fl.; och torde här endast böra omförmälas: att mötet, uppå framställd proposition, uttalat sig för önskvärdheten af inrättandet af representativa myndigheter för bevakande af handelns och näringarnes intressen samt för anordnande af samverkan mellan dessa myndigheter inom de tre skandinaviska länderna.

Då Utskottet nu går att yttra sig i föreliggande lika viktiga som grannliga ärende, får Utskottet, beträffande motionärens förslag om obligatoriska stadganden för åstadkommande af fabriks- och handtverksföreningar, åberopa hvad uti Kommerskollegii ofvannämnda utlåtande blifvit emot detta förslag anfördt och förmenar att uti ifrågasvarande hänseende någon fördel icke kan genom tvång beredas.

Vid industrimöten är vitsordadt, att yngre arbetare ofta visa en alltför stor benägenhet att öfvergifva den mästare, der de börjat att inhemta undervisning i yrke, samt att de under täta ombyten af mästare söka erhålla den högsta möjliga arbetsförlust, utan att i motsvarande mån söka vinnlägga sig om förkofran i yrkets utöfvande. Att detta beklagansvärda förhållande i de flesta fall är att tillskrifva dessa yngre arbetare, är mycket antagligt; men manne icke man borde kunna af arbetsgifvare påräkna större omvårdnad om lärling, än som nu någon gång, kanske icke så sällan, torde vara fallet? Och manne icke arbetsgifvaren, genom bemödande att befrämja lärlings undervisning i yrket och i öfrigt hans bästa, har i sin hand ett medel att i väsentlig mån afhjelpa det öfverklagade onda?

På sätt Kommerskollegium anfördt möta betydande svårigheter och betänkligheter att på lagstiftningens väg genom bindande, längre tid omfattande aftal emellan arbetsgifvare och arbetstagare hindra obehöriga flyttningar från en till annan mästare. Kollegium har dock, på sätt ofvan är nämndt, föreslagit vissa förändringar i författningens 15 §, till hvilket förslag Utskottet ansluter sig. Det förekommer emellertid Utskottet, såsom man skulle kunna våga att ifrågasätta något längre

sträckta föreskrifter för att motverka obehörig flyttning, vare sig att anledningen till flyttningen förefinnes å arbetsgifvarens eller arbetstagarens sida.

Sålunda kunde stadgande meddelas om en viss, icke särdeles lång tid, efter hvilkens utgång det vid ansvar skulle åligga arbetsgifvaren att, så vida arbetstagaren kvarstannade uti hans arbete, upprätta den i författningens 15 § antydda öfverenskommelse på bestämd eller obestämd tid med stadgande om uppsägning. Likaledes torde för öfverenskommelses brytande viss påföljd, utöfver Kommerskollegii förslag, kunna bestämmas äfven för omyndig lärling eller, der han är öfvermaga, för hans målsman, om den senare vållat kontraktsbrottet.

Åberopande för öfrigt hvad Kommerskollegium yttrat i fråga om arbetsgifvares skyldighet att före antagandet tillse, att arbetssökande är fri från annat aftal, tillåter sig dock Utskottet att likaledes sätta i fråga, huruvida icke stadgas kunde dels åliggande för arbetsgifvare att, innan arbetssökande antages, bevisligen fordra och erhålla försäkran af sökande eller hans målsman, att annat gällande arbetsaftal icke förefinnes, dels ansvarspåföljd för arbetsgifvaren, om han med vetskap om sådant gällande aftal antager sökanden eller, efter erhållen sådan vetskap, behåller honom i sitt arbete.

Rättighet att åtala förseelser emot föreskrifter af ofvanomförmälda beskaffenhet torde dock böra lemnas endast åt målsegare eller tilläfventyrs jemväl åt vederbörande fabriks- eller handtverksförening, om sådan finnes bildad.

Hänförande sig till hvad Kommerskollegium och Utskottet sålunda anfört, hemställer Utskottet,

att Riksdagen behagade uti underdånig skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes uti erforderliga hänseenden meddela förändrade bestämmelser i förordningen den 18 Juni 1864 om utvidgad näringsfrihet.

Stockholm den 6 April 1883.

På Utskottets vägnar:

W. STRÅLE.